

Ignace Bossuyt

Georg Friedrich Haendel

De jonge jaren
(1685-1713)

Inhoud

Aan de lezer 7

Inleiding 13

BIOGRAFIE 21

Duitsland (1685-1706): Halle, Hamburg 21

Halle (1685-1703) 21

1685 De familie Haendel – Het muziekleven
in Halle en Weissenfels 21

1692-1702 Onderricht in het Stadtgymnasium en muziekstudies
bij Friedrich Wilhelm Zachow 24

1696 Reis naar Berlijn 26

1697 Overlijden van zijn vader Georg Haendel 26

1698 Haendels vroegste muziekbibliotheek 27

1699 De vroegste werken, ‘*compos’d at the age of 14*’ 28

1702-1703 Universiteitsstudent en organist in Halle 29

Vriendschap met Georg Philipp Telemann –
Tweede reis naar Berlijn 30

1703 De vroegste composities voor klavier 32

Hamburg (1703-1706)

1703 Het muziekleven in Hamburg –

De opera in het Theater am Gänsemarkt 32

Violist en klavecimbelspeler in het operatheater –

Reis naar Lübeck met Johann Mattheson 34

1704 Opera en liturgische muziek 37

1705-1706 De eerste opera, *Almira, Königin von Kastiliën*
(HWV 1), en klaviermuziek 38

Italië (1706-1710): Rome, Firenze, Napels, Venetië

1706 Reis naar Italië –

De eerste composities op Italiaanse bodem 40

1707 Rome 42

Haendels Romeinse mecenasen

1. Markies Francesco Maria Ruspoli 44

De Arcadische Academie 45

- 2. Kardinaal Pietro Ottoboni 49
- 3. Kardinaal Benedetto Pamphili 50

Het eerste oratorium:

- Il trionfo del Tempo e del Disinganno* (HWV 46a) 52
- Latijnse psalmen en motetten voor de liturgie 54
- Reis naar Firenze – De opera *Rodrigo* (HWV 5) 55
- 1708** Reis naar Venetië 55
- Rome: het oratorium *La Resurrezione di Nostro Signor Gesù Cristo* (HWV 47) 56
- Reis naar Napels –
- De serenata *Aci, Galatea e Polifemo* (HWV 72) 58
- De laatste maanden in Rome 60
- 1709** Venetië – De opera *Agrippina* (HWV 6) en cantates 62

Duitsland (Hannover) en reizen naar Londen (1710-1713) 64

- 1710** Kapelmeester aan het keurvorstelijke hof in Hannover 64
- Eerste reis naar Londen, centrum van de Italiaanse opera 67
- 1711** De eerste Londense opera: *Rinaldo* (HWV 7a) 69
- 1712-1713** Tweede reis naar en vestiging in Londen 71

WERK 73

Vocaal 73

Cantate 73

- O Numi eterni, o stelle (La Lucrezia)* (HWV 145) 75
- Donna, che in ciel* (HWV 233) 84
- Da quel giorno fatale (Delirio amoroso)* (HWV 99) 87
- Qual ti riveggio (Ero e Leandro)* (HWV 150) 91
- Dietro l'orme fugaci (Armida abbandonata)* (HWV 105) 94
- Tra le fiamme (Il consiglio)* (HWV 170) 103
- Nò se emenderá jamás* (HWV 140) 104
- Cor fedele, in vano spero (Clori, Tirsi e Fileno)* (HWV 96) 105
- Arresta il passo (Aminta e Fillide)* (HWV 83) 111
- Dunque sarà pur vero (Agrippina condotta a morire)* (HWV 110) 116
- La terra è liberata (Apollo e Dafne)* (HWV 122) 122

Serenata 127

- Aci, Galatea e Polifemo* (HWV 72) 127

<i>Oh! come chiare e belle (Olinto, pastore arcade alle glorie del Tebro)</i> (HWV 143)	137
Oratorium	142
<i>Il trionfo del Tempo e del Disinganno</i> (HWV 46a)	143
<i>La Resurrezione di Nostro Signor Gesù Cristo</i> (HWV 47)	152
Opera	161
<i>Almira</i> (HWV 1)	162
<i>Rodrigo</i> (HWV 5)	176
<i>Agrippina</i> (HWV 6)	181
Liturgische muziek	200
<i>Laudate pueri</i> (HWV 236)	202
<i>Dixit Dominus</i> (HWV 232)	206
<i>Salve regina</i> (HWV 241)	212
Kamerduet	215
<i>Tanti strali al sen mi scocchi</i> (HWV 197)	216
Instrumentaal	218
Klaviermuziek	218
<i>Chaconne met 62 variaties</i> (HWV 442/2)	218
<i>Partie in G</i> (HWV 450)	222
<i>Suite in C</i> (HWV 443)	224
<i>Suite in Bes</i> (HWV 434)	225
<i>Capriccio in F</i> (HWV 481)	226
Kamermuziek	227
<i>Triosonate voor twee violen en basso continuo in g</i> (HWV 387)	229
<i>Sonate voor traverso en basso continuo in D</i> (HWV 378)	230
<i>Triosonate voor twee blokfluiten en basso continuo in F</i> (HWV 405)	232
Orkestmuziek	233
<i>Concerto voor hobo, strijkers en basso continuo in g</i> (HWV 287)	234
<i>Ouverture in Bes</i> (HWV 336)	234
<i>Sonata à 5 in Bes</i> (HWV 288)	235
<i>Concerto grosso opus 3, nr. 1 in Bes</i> (HWV 312)	238
BESLUIT	241
Literatuur	249
Terminologie	262
Luistervoorbeelden op YouTube en Spotify – partituren	265
Geciteerde en besproken werken van Haendel	287
Index van namen	291

Aan de lezer

De faam van Georg Friedrich Haendel (1685-1759), in hetzelfde jaar geboren als Johann Sebastian Bach (1685-1750), blijft nog steeds in de eerste plaats verbonden met een aantal geliefde werken uit zijn Londense jaren, met als absolute topper het oratorium *Messiah*. In 1713 had de componist zich definitief gevestigd in de Engelse hoofdstad, waar hij veertig jaar lang het muziektheater domineerde met Italiaanse opera's en Engelse oratoria. Even intrigerend en kwalitatief hoogstaand is echter de productie uit zijn jonge jaren. Die omvat meer dan honderd werken in de meest uiteenlopende genres. Dit boek gaat over dat nog te weinig bekende deel van zijn oeuvre, waarin Haendel zich profileerde als een componist met een uitgesproken drang tot experimenteren en een dramatische aanpak die de toehoorder onmiddellijk emotioneel bij de keel greep. In het biografische gedeelte situeer ik het leven van Haendel binnen de politieke, culturele en muzikale context van zijn tijd. Daarna laat ik de lezer kennismaken met een uitgebreide reeks composities uit zijn jeugdjaren.

Haendel genoot zijn opleiding in zijn geboortestad Halle en in het nabije Weissenfels (1685-1703). Een aantal composities dateren al uit die jaren. Het gaat vooral om klaviermuziek met didactische doeleinden. Tussen 1703 en 1706 zette hij in Hamburg zijn eerste succesvolle stappen in het operatheater. De vruchtbaarste tijd uit Haendels jeugdjaren was de periode van zijn verblijf in Italië tussen eind 1706 en begin 1710. Daar was hij op diverse plaatsen (vooral Rome, verder Napels, Firenze en Venetië) zeer productief in diverse genres: Italiaanse kamerduetten, kamercantates, oratoria en opera's, Latijnse liturgische muziek en instrumentale werken. De hoofdmoot vormen circa tachtig cantates. Tussen 1710 en 1713 was Haendel weer werkzaam in Duitsland als kapelmeester aan het hof van de keurvorst in Hannover. Uiteindelijk kon hij niet weerstaan aan de lokroep van het bruisende leven in het Londense muziektheater.

De spelling van zijn naam vraagt enige toelichting. In zijn geboortakte staat hij ingeschreven als Georg Friederich Haendel (Friederich wordt nu meestal gespeld als Friedrich), in Italië en in de beginperiode in Engeland spelde hij zelf zijn familienaam als Hendel,

later altijd als Handel, en zijn volledige naam als George Frideric Handel. De Duitse auteurs gebruiken doorgaans de Duitse versie van zijn naam: Georg Friedrich Haendel (soms met umlaut: Händel), de Engelse spellen George Frideric Handel. Aangezien de componist pas in Londen de orthografie van zijn naam wijzigde, gebruik ik de Duitse spelling.

Uit Haendels vroege periode selecteerde ik vierendertig werken, die ik volledig of gedeeltelijk bespreek. Mijn keuze viel op twaalf instrumentale composities (vijf voor klavier, drie kamermuziekwerken en vier concerten) en tweeëntwintig vocale stukken. Tot die laatste behoren elf cantates (tien Italiaanse, waaronder een religieuze, en, als buitenbeentje, een Spaanse), twee serenata's (in feite uitgebreide cantates), drie opera's (één gemengde Duits-Italiaanse en twee Italiaanse), twee Italiaanse oratoria, drie Latijnse liturgische werken en één Italiaans kamerduet. Bij al de opgenomen teksten is de Nederlandse vertaling toegevoegd. In de bespreking van de afzonderlijke werken vestig ik vooral de aandacht op de puur muzikale kenmerken en de voor de barokperiode zo essentiële relatie tussen tekst en muziek. Ik wil de muziekliefhebber stimuleren om de vocale werken te beluisteren met de tekst bij de hand en zo veel mogelijk – ook bij de instrumentale composities – met de partituur (die gratis online ter beschikking is). De meeste werken zijn te beluisteren via YouTube (soms in live-uitvoeringen, soms met verschuivende partituur) of/ en via Spotify. Ze zijn ook beschikbaar op cd. Een van de bijlagen bevat een gedetailleerd overzicht van opnamen en partituren, met de verwijzingen naar YouTube.

Het hoeft geen betoog dat het niet zinvol is over muziek te schrijven zonder het gebruik van de eigen vakterminologie, al is dat nog voor velen geen vanzelfsprekende optie.

Aangezien de toepassing van de compositorische principes die aan de basis van een werk liggen een ingrijpende impact hebben op de luisterervaring, lijkt het mij noodzakelijk die te vermelden en te bespreken. De composities van Haendel behoren tot de periode waarin de tonaliteit het overkoepelende structuurprincipe van de muziek was; de opbouw van de melodie (het 'horizontale' bestanddeel van de muziek) en van de harmonie (het 'verticale', de akkoor-

dische onderbouw) volgt welbepaalde regels. De basis hiervan is dat in een compositie of een deel ervan één toon als centraal punt dienstdoet en dat de andere tonen hieraan hiërarchisch zijn onderworpen: de centrale toon is de tonica, de tweede belangrijkste is de dominant (de kwint, vijf tonen hoger). Een voorbeeld. Haendels klavierwerk dat in de wetenschappelijke catalogus van zijn oeuvre (*Haendel-Werke-Verzeichnis*, afgekort: HWV) het nummer 443 draagt, is de *Suite in C*. Dit betekent dat C of do de centrale toon is, waarrond ‘alles draait’. In dit verband is het belangrijk te weten dat de noten op twee manieren worden aangegeven: met de letters A-B-C-D-E-F-G, of met de benamingen la-si-do-re-mi-fa-sol. Ik vermeld telkens beide. De keuze van een tonaliteit wordt vaak bepaald door de ‘inhoud’ van de muziek en de emotionele impact. Toonaarden met een kleine terts boven de centrale toon (do-mi mol, C-Es) hebben vaak een ‘negatieve’ connotatie (zoals in klaagzangen), die met een grote terts (do-mi, C-E) een ‘positieve’ (zoals in uitingen van vreugde, zelfverzekerdheid of overwinning). Kleine tertstoonaarden worden doorgaans aangegeven met een kleine letter (c), grote tertstoonaarden met een hoofdletter (C). Voor de exacte toonhoogte gebruikt men de hoofdletter voor de laagste tonen (C), de kleine letter (c) en de kleine letter met een accent of meerdere accenten (c’, c’’, c’’’) voor de tonen van hogere octaven.

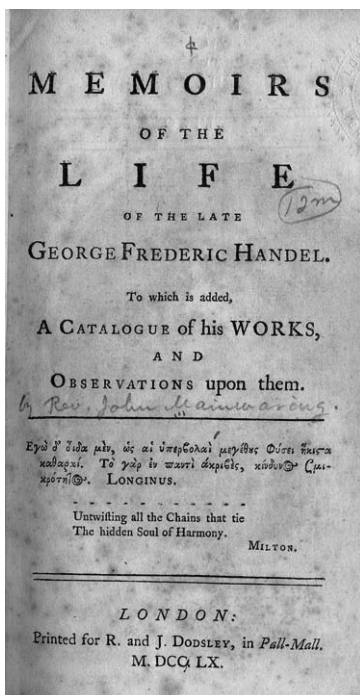
Bij de melodische component van een compositie is de keuze van de intervallen, dit is de afstand tussen de noten, van essentieel belang voor het expressieve karakter van de muziek. Zo zijn dissonante intervallen (zoals septiemen), die een spanning opwekken, vaak geassocieerd met negatieve affecten. Een speciaal interval in die context is de *tritonus*, een opeenvolging van drie hele tonen (zoals c-fis, do-fa kruis of f-b, fa-si), die door zijn ‘onwelluidend’ karakter al sinds de middeleeuwen een kwalijke roep heeft en om die reden dan ook bekendstond als de ‘diabolus in musica’ of ‘de duivel in de muziek’. Haendel maakt er graag – en weloverwogen – gebruik van voor de weergave van heftige emoties.

Voor meer details verwijst ik naar mijn introductie tot de basiselementen van de muziektheorie: *Van noten en tonen. Wegwijs in muzikale begrippen*, tweede, herwerkte uitgave, Leuven-Antwerpen, Davidsfonds, 2017. De uitgebreide lijst van termen achter in het boek kan wellicht ook enig soelaas bieden.

De literatuur over Haendel is overloos. Ik selecteerde in mijn overzicht de belangrijkste publicaties. In de recentste werken – zoals het uitstekende meerdelige *Händel-Handbuch* – zijn de meeste bijdragen verwerkt die voordien in gespecialiseerde jaarboeken en tijdschriften verschenen. Die uitgebreide lijst van artikelen heb ik dan ook niet opgenomen. Van de oudere publicaties (18de en 19de eeuw) blijft vooral de eerste biografie van Haendel door John Mainwaring (1724-1807), uitgegeven in 1760, een van de belangrijkste bronnen (en vaak de enige bron) voor de jeugdperiode van de componist, al moet dit boek met een kritische blik worden gelezen. Intussen is dat gebeurd en op basis van andere eigentijdse en latere bronnen zijn heel wat correcties aangebracht. Toch vertoont de kennis over Haendels jeugd jaren nog talrijke leemtes. Heel wat beweringen blijven dan ook hypothetisch, zoals de datering van sommige werken, of waar en wanneer Haendel bepaalde contacten legde of verbleef. Daarom zal de lezer geregeld geconfronteerd worden met formuleringen als ‘wellicht, misschien, waarschijnlijk, vermoedelijk, mogelijk’. Ondanks het twijfelachtige karakter

van bepaalde beweringen leek het me toch zinvoller een aantal (meestal wel gefundeerde) veronderstellingen op te nemen dan de lezer in het ongewisse te laten over belangrijke gebeurtenissen in het leven van Haendel of over interessante gegevens in verband met bepaalde composities.

Ik vermeld geregeld componisten van wie Haendel het werk goed kende, vaak uit eerste hand – hetzij uit zijn studiejaren in Halle, hetzij van later. Daartoe behoren naast bekende ook minder opval-

John Mainwaring (1724-1807), Memoirs of the Life of the Late George Frederic Handel, Londen, 1760, de eerste biografie over Haendel.

lende namen, die echter in hun tijd belangrijke figuren waren en van wie het werk nu ook weer opnieuw – en terecht – van onder het stof wordt gehaald. Binnen het bestek van dit boek was het niet mogelijk om in detail op hun werk in te gaan. Ik bespreek er een aantal uitvoerig in mijn recente publicatie uit 2021: *De onvermoede schatkamer van de Duitse barokmuziek van Schütz tot Bach (1650-1700)* – onder anderen Johann Rosenmüller, Johann Jakob Froberger, David Pohle, Johann Philipp Krieger, Nicolaus Adam Strungk, Johann Kaspar Kerll, Johann Georg Conradi en Johann Kuhnau. Voor meer biografische gegevens en werkanalyses verwijs ik dan ook naar die publicatie.

Tot slot een woord van dank. Vooreerst aan mijn vrouw, Rolande Wallays, die het boek gestaag heeft zien groeien en mij, met veel begrip voor mijn enthousiasme, voor vele uren naar mijn bureau zag verhuizen, van waaruit naast droge typtgeluiden gelukkig ook geregeld de heerlijke muziek van Haendels jeugdwerk weerklonk. In deze dank betrek ik vooral ook enkele collega-emeriti van de KU Leuven, voor taaladvies en vertalingen: Jean Binon (Frans), Chris De Paepe (Spaans), Johan Nowé (Duits) en Karel Porteman (Nederlands en Engels). Voor het Latijn kon ik een beroep doen op Daan den Hengst, eminent classicus en emeritus professor van de Universiteit van Amsterdam. Over de vele Italiaanse teksten heeft zich vooral Johan Wijnants ontfermd. Hij is actief als dramaturg en literair vertaler, gespecialiseerd in opera en vocale muziek. Verder kreeg ik voor het Italiaans ook hulp van Marie-Elise Diels, ex-docente Italiaans aan het Centrum voor Levende Talen te Leuven, en Anuschka de Coster, master in geschiedenis en in Italiaanse taal- en letterkunde en leerkracht Italiaans en Nederlands. Toon Horsten van Davidsfonds Uitgeverij ben ik dankbaar voor zijn bereidwilligheid om mijn boek in zijn fonds op te nemen. Een boek bestaat echter bij de gratie van lezers, die in dit geval ook luisteraars-muziek liefhebbers zijn. Ik wens allen veel lees- en luisterplezier toe.

Georg Friedrich Haendel. De jonge jaren (1685-1713)
Ignace Bossuyt

© 2022 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en
Ignace Bossuyt

Gemaakt onder licentie van Davidsfonds.
‘Davidsfonds’ is het geregistreerde merk van
Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk oktober 2022

Opmaak omslag: Leen Depooter – quod. voor de vorm.
Omslagbeeld: © Philippe Mercier
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3954 1
D/2022/0034/351
NUR 662